

(грец. synergia – співробітництво, сприяння) передбачає спільну дію, спільну працю в усіх сферах людської діяльності як основу спільності. Синергія являє собою навіть незаплановану і не усвідомлювану в якості такої співпрацю індивідів, які переслідують власні цілі, але діють при цьому в одному напрямку, тобто як соціальна група. На нашу думку, саме синергетичний підхід до соціального інжинірингу в інформаційну епоху може надати можливості для запобігання негативним тенденціям та викликам сучасності та стати основою для того, щоби нові форми соціального буття набули нового змісту та сприяли гармонізації між аксіологією та технологією діяльності людини.

Третьою складовою соціального інжинірингу (поряд із соціальним мутуалізмом і синергією), а саме він є, на нашу думку, стрижнем політики як такої (у будь-яку епоху, починаючи з античності, коли політика за умов грецького полісу розглядалась як мистецтво управління спільними

справами) виявляється ренесанс гуманістичного сприйняття людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Социологический энциклопедический словарь. На русском, англ., немецком, французском и чешском языках. Ред.- координатор академик РАН Г.В. Осипов. – М.: Изд. группа ИНФРА-М – НОРМА, 1998. – 488 с.
2. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 576 с.
3. Masuda Y. The information society as Postindustrial Society /Y. Masuda. – Washington: World Future Society, 1983. – 171 p.
4. Dizart W.P. The Coming information Age: An Overview of Technology, Economics, and Politics / W.P. Dizart. – New York: Longman, 1982. – 213 p.
5. Нейсбит Дж. Мегатренды / Дж. Нейсбит. – М.: 000 Изд-во АСТ: ЗАО НПП Ермак, 2003. – 380 с.
6. Leadbeater Ch. Living on Thin Air: The new Economy / Ch. Leadbeater. – London: Penguin Books Ltd., 2000. – 288 p.

УДК 321(438) 1989/2014: 141.113

Рябой Ю.О.

Миколаївська філія Європейського Університету

ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ КОНКУРЕНЦІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Польська політична система пройшла суттєвий шлях політичної трансформації. Починаючи з 1989 р. Польща офіційно утвердилась як демократична держава. В цих умовах трансформація політичної системи характеризувалась розбудовою інституцій, які стали новими політичними суб'єктами. В середині 90-х років ХХ ст. у Польщі закріпилася багатополісна політична система, в якій в режимі „динамічної рівноваги” діють кілька приблизно рівних загальнонаціональних політичних гравців. Подальші зміни політичного життя польської держави вплинули на становлення політичного плюралізму як системи конкурентних відносин політичного життя суспільства.

Ключові слова: політичний транзит, конституційна реформа, політична система.

© Рябой Ю.О., 2015

Рябой Ю.А.

ПОЛЬСКИЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ КОНКУРЕНЦИИ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

Польская политическая система прошла существенный путь политической трансформации. Начиная с 1989 г., Польша официально утвердилась как демократическое государство. В этих условиях трансформация политической системы характеризовалась развитием учреждений, которые стали новыми политическими субъектами. В середине 90-х годов XX в. в Польше закрепилась многополюсная политическая система, в которой в режиме „динамического равновесия” действуют несколько приблизительно равных общенациональных политических игроков. Дальнейшие изменения политической жизни польского государства повлияли на становление политического плюрализма как системы конкурентных отношений политической жизни общества.

Ключевые слова: *политический транзит, конституционная реформа, политическая система.*

Ryaboy Y.

POLISH EXPERIENCE OF COMPETITION OF POLITICAL PROCESSES

Polish political system had a significant path of political transformation. Since 1989, Poland has officially asserted itself as a democratic state. Under such conditions, political system transformation was characterized by development of new institutions, which became the new political entities. In the middle of 90s of XX century in Poland entrenched multipolar political system, which called "dynamic equilibrium", when approximately equal number of national political entities participates. It is worth mentioning that changes in political life of the state of Poland affected establishment of political pluralism as a system of competitive relationships in political life of the society.

Key words: *political transit, constitutional reform, political system.*

Політичні перетворення в Україні, які сьогодні відбуваються, переслідують основну мету – демократизацію політичного життя держави. Попереднім політичним силам, на жаль, не вдалося конкретно визначитись із вектором розвитку держави, що привело до консервації компромісної моделі влади, яка базувалась на залишках колишньої комуністичної бюрократії та представниках олігархічних груп. Означена модель виявилась неефективною та штовхнула Україну у глибоку політичну кризу, яку можна подолати виключно завдяки демократизації владних структур. У цьому аспекті необхідно визначити схожість досвіду демократичної трансформації Польщі кінця 80-х рр. XX ст. на сучасні процеси, які проходять Україні. Сучасна політична система Польщі є результатом демократичних перетворень в країні. Розгляд польського досвіду проходження постсоціалістичного транзиту має незаперечне значення для сучасної України. Польша є чи не першою країною колишнього соціалістичного блоку, де радикальні економічні, соціальні та політичні реформи привели до тих результатів, на які сподівалися їх ініціатори. Тому з урахування позитивних змін політичного, економічного та соціального характеру, які відбулись у польській

республіці за роки реформ, звернення до вивчення досвіду Польщі у процесі демократизації влади є актуальним.

Метою статті є дослідження процесу реформ у Польщі та подальше використання досвіду в українських умовах.

Досвід переходу від тоталітаризму до демократії був узагальнений у вигляді теорії політичного транзиту. Під поняттям „демократичний перехід” у рамках цієї теорії зазвичай розуміються соціальні та інституційні перетворення, пов'язані з просуванням від автократичних, тоталітарних та авторитарних режимів до демократичних методів управління (transition to democracy). У більш вузькому ж і спеціальному розумінні демократичний транзит являє собою процес переходу державно-політичної системи країни від менш досконалої в демократичному відношенні до більш досконалої і розвинутої форми демократії, яка охоплює політичну організацію суспільства і політичну систему держави. Якщо говорити про сам термін „транзит”, тобто перехід (transition), у цій роботі використовується поняття „політичний транзит”. Варто відзначити, що воно не зовсім адекватно поняттям, що використовувались багатьма „класичними” транзитологами, які у своїх ранніх робо-

тах вживали поняття „перехід до демократії” (transition to democracy) [1, с. 10].

Умовою політичного транзиту є, насамперед, збереження в суспільстві національного консенсусу, сутність якого в тому, що більшість громадян відносить себе до національної політичної спільноти. У процесі переходу можна виділити кілька ключових моментів та їх загальні риси. Такими моментами є прийняття рішень про політичні зміни, проведення перших змагальних виборів, консолідація демократії, що має мирний характер змін. При цьому велика роль належить новим ненасильницьким соціальним рухам і соціальним елітам і використовується механізм круглих столів в процесі перетворень.

Особливістю політичного транзиту у Польщі порівняно з іншими країнами пострадянського простору була наявність організованої і відносно чисельної опозиції, що охоплювала робочі державні підприємства, об'єднані у профспілку „Солідарність”. Прагнення комуністів зберегти політичну владу на тлі зростаючої економічної кризи і відсутності перспектив його подолання в рамках радянського блоку привели до спроб розширення інтеграції зі світовою системою. Але початкові спроби включити окремі опозиційні групи в політичний діалог не привели до успіху.

Початок сучасних демократичних змін у Польщі можна датувати 1980-ми роками, коли прагнення громадян до участі в управлінні державою увійшло в конфлікт з існуючою законодавчою базою і конституційними основами польської держави. Розпочатий процес формування демократичної складової конституціоналізму знайшов точку росту в 1988 р., коли влада усвідомила неминучість політичних перетворень і почала переговори з опозицією на чолі з Л. Валенсою. На початку лютого 1989 р. приступив до роботи так званий „Круглий стіл” на віллі Магдаленка. Результатом переговорів стала угода, підписана 4 квітня 1989 р. яка передбачала ряд докорінних змін у державному устрої Польської Народної Республіки.

Поряд із поступками опозиції, що виявилися в частковій лібералізації ЗМІ та легалізації руху „Солідарність”, угода передбачала лібералізацію виборного законодавства (35% місць у сеймі розподілялися на виборній основі, а 65% були гарантовані Польській об'єднаній і робітничій партії (ПОРП) і союзним з нею партіям і

організаціям), а також відновлення інститутів президента і сенату.

Але політична система, сформована у ті роки, незважаючи на очевидні поступки опозиції у сфері зміни системи державної влади, не була результатом усвідомлених конституційних реформ, а лише підсумком політичного компромісу.

Розпочаті перетворення політичного та соціально-економічного життя Польщі стали платформою для активізації конституційного процесу, підсумком якого стали 7 конституційних реформ, реалізованих у 1989-1997 рр. Як зазначає Б.А. Страшун, основними цілями розпочатого процесу були: „створення умов для перетворення держави на демократичну і правову, пошук оптимальних форм організації державної влади, відродження громадянського суспільства” [2, с. 345].

Ухвалення 7 квітня 1989 р. закону про внесення поправок до Конституції ознаменувало собою створення Третьої Речі Посполитої. Хоча, як зазначає Б.А. Страшун, влада, підписавши угоду за підсумками „Круглого столу”, „розраховувала зберегти свою владу фактично, спираючись на допомогу партій-союзників” [2, с. 675-676]. Конституційна реформа і наступні вибори до сейму й сенату продемонстрували прагнення громадян до ще більш глибоких політичних змін і фактично ознаменували закінчення епохи комунізму в Польщі.

Оцінюючи значення „Круглого столу” у польській історії, варто розділяти його роль у переході до демократичного режиму в Польщі і його роль як майданчика, на якому розроблявся інституційний дизайн нової демократії. „Круглий стіл” став лише опорною точкою для пошуку найбільш придатною системи управління. Контракт між владою та опозицією, укладений за підсумками переговорів, „надав польській системній трансформації еволюційний характер” [3, с. 30], але не дав відповідей на ключові для реформування політичної системи питання.

Частково допустивши опозицію до законодавчої роботи, ПОРП розраховувала оновити і знову легітимізувати свою власну владу. Але частково відкриті вибори дали несподіваний результат, ставши точкою відліку формування нової партійної системи в Польщі.

Що стосується ситуації на той період у системі правління, то зміни Державної ради спиралися на гарантований парламентською більшістю інститут президента, який

обирався обома палатами Національних зборів і мав досить великі повноваження в питаннях відкликання уряду й розпуску сейму, а також право відкладального вето, і саме Національні збори, які склалися тепер із сейму і сенату, сформували напівпрезидентську систему управління з невеликим ухилом у бік парламентаризму.

У такому вигляді система проіснувала до 1992 р., коли була прийнята Мала Конституція, яка закріпила всі досягнення „Круглого столу” і вперше в історії демократичної Польщі регламентувала поділ повноважень між виконавчою і законодавчою гілками влади. Як зазначає А. Антошевський, „її [Конституції] основною метою було встановлення добре налагодженого механізму взаємодії державних правових центрів” [4, с. 57].

Але подальша історія розвитку політичної системи країни продемонструвала, що Мала Конституція не досягла своєї мети. Проте, слід відзначити, що саме під час дії Малої Конституції, незважаючи на те, що основною лінією розділу залишалося ставлення до комунізму, відбувалася концентрація концентрації партійної системи. Крім того, Мала Конституція заклала вектор розвитку системи управління державою у бік змішаного типу, хоча й з відчутними домішками президентської республіки. Так, незважаючи на те, що уряд був підзвітний сейму, президент мав право призначати трьох так званих президентських міністрів – оборони, внутрішніх і закордонних справ, а також впливати на призначення нових міністрів (президент міг не погодитися з відставкою будь-якого з міністрів). Відомий польський політолог Р. Мояк зазначає, що ефективність інституту президента не може бути забезпечена лише закріпленими в конституції рисами напівпрезидентської системи правління, і президент, який не має підтримки парламентської більшості, приречений на „політичну самотність” [5, с. 34].

Головний недолік Малої Конституції – нечіткий розподіл повноважень між законодавчою і виконавчою владою, що стимулювало розробку нового основного закону, який було прийнято в 1997 р. Прийняття Конституції 1997 р., ознаменувало початок нового етапу у політичному розвитку країни. Такої думки дотримуються багато політологів. Зокрема, А. Сярофф зазначає, що Конституція 1997 р. встановила парламентсько-кабінетний режим з коректуючою роллю президентури [6, с. 299].

Нова Конституція хоча й внесла необхідні корективи в розмежування повноважень між гілками влади, але не передбачала механізм вирішення конфліктів. Незважаючи на те, що повноваження президента були значною мірою обмежені, і навіть за допомогою двох важелів – права відкладеного вето і права оскарження законів у Конституційному суді, президентура могла досить сильно втручатися в законодавчий процес. Це протиріччя породило дві точки зору щодо можливої модернізації системи управління в Польщі: перша – посилення влади президента, а друга, відповідно, – зміцнення позиції прем'єра. Тим не менш, незважаючи на триваючу критику та суперечки, Конституція 1997 р. сприяла зміцненню нової політичної системи в Польщі, яка, при всіх мінусах, забезпечила стабільний економічний розвиток, дотримання демократичних прав і свобод. Сформована система управління з конструктивним вотумом недовіри уряду значно посилила вагу прем'єр-міністра та його кабінету в системі вищих державних органів. „Польська модель напівпрезидентської республіки демонструє наближення до шуканого балансу інститутів, але навіть вона не гарантує, хоча й істотно знижує, ризик виникнення інституційних конфліктів” [7, с. 93].

Водночас не можна не відзначити той факт, що значний вплив на політичний процес, результатом якого стали зазначені вище демократичні та економічні завоювання, здійснила ефективна партійна система, яка також пройшла довгий і складний шлях пошуку оптимальних рішень, що змогли б забезпечити „чіткі інституційні рамки партійної конкуренції та рівні можливості політичної участі акторів у процесі боротьби за владу” [8, с. 112].

Таким чином, простеживши шлях інституційних змін у Республіці Польща, що почалися за „Круглим столом” в 1989 р. і завершилися прийняттям 17 жовтня 1997 р. діючої Конституції, можна дійти висновку, що за останні роки країна впевнено просувалася в бік змішаної системи політичного управління. Передумови до формування змішаної системи управління були закладені в 1989 р., коли був відновлений інститут президента, який обирається обома палатами парламенту. Після введення прямих виборів президента, які зробили цей інститут більш легітимним в очах виборців, ніж сейм, Польща ще далі „мігрувала” в бік президентської системи управління.

Процес демократизації Польщі був зумовлений специфічними вихідними умовами. Партії виникли в результаті кризи участі та кризи легітимності попередньої системи. Їх виникненню передувала повна зміна ставлення суспільства до політичної влади. Партії формувалися як із членів колишньої номенклатури, так і з контреліти „Солідарності”; вони створювалися швидше зверху, а головним майданчиком їхнього формування були чергові парламентські вибори, а також діяльність законодавчої влади. Елітарні і парламентарні коріння партій, відсутність власних партійних традицій і зв'язку з інтересами соціальних груп, сила незалежних профспілок та представництва деяких господарських галузей зумовили інституційну слабкість партій. Специфіка вихідних умов призвела до того, що в Польщі не були створені сильні масові партії. Незважаючи на свою слабкість, польські політичні партії, без сумніву, об'єднали розрізнену політичну волю і вони успішно реалізують своє прагнення до завоювання та збереження політичної влади. Польські політичні партії забезпечили легітимність нового порядку.

Принципова трудність, яку несе з собою ситуація змін, що складається, зокрема, у переході від видимості єдності до явної конкуренції, від однопартійної до багатопартійної системи, призводить до дезорієнтації суспільства і з самого початку створює перешкоди легітимації нової системи. Нові уряди обмежені впливом старої бюрократії, а їхні члени обтяжені необхідністю налагоджувати відносини з колишньою номенклатурою, що породжує в них невпевненість. Незважаючи на це, польська політична система пройшла успішно тест на легітимність значною мірою завдяки активності політичних партій. Це підтверджує проходження двох критичних точок демократичних змін. По-перше, в результаті виборів у рамках політичної системи дворазово відбулася передача політичної влади від однієї партії до іншої. Причому двічі влада передавалася від коаліції партій пост-„Солідарності” партіям колишньої номенклатури, що можна визнати особливо важким випробуванням для демократії. Подібна передача влади стосувалася також поста президента. По-друге, часто відбувалася передача влади всередині політичних партій між їхніми лідерами, що також слід визнати проходженням важливого тесту на консолідацію демократії.

Польща успішно вийшла з мобілізаційної моделі, з адміністративно-силовим втручанням у механізми функціонування суспільства, що спирається на монополію однієї політичної партії, системи. У цій країні сформувалася політична система, що спирається на рівновагу гілок влади, політичну активність громадян, міжпартійну конкуренцію і виборчу ротацію влади.

Отже, в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. Польща пережила глибокі трансформаційні перетворення, які забезпечили перехід від авторитаризму до демократії. Це сприяло впровадженню у політичну систему країни традиційних для західноєвропейського парламентаризму інституцій. Однією з них, без сумніву, виступає парламентська опозиція.

Функціонування опозиції є невід'ємним елементом політичної системи будь-якої демократичної держави та основою розвитку громадянського суспільства.

Головним інституційним елементом опозиційних структур виступають партії, які набувають статусу опозиційних чи правлячих під час змагання за владу через вибори. За своєю природою опозиція є носієм альтернативних шляхів розвитку суспільства. Ефективність діяльності політичної опозиції, належне виконання нею суспільних функцій, на думку науковців, залежить від багатьох факторів. Серед них: законодавче визначення статусу опозиції; гарантії її прав; наявність механізмів врахування позиції меншості під час прийняття рішень у парламенті; згуртованість сил опозиції, наявність авторитетного лідера [9].

Мета опозиційної діяльності концентрується на зміні поточного політичного курсу держави, зокрема, через пропозицію альтернатив або ж усунення з посад окремих членів уряду.

У Польщі немає правової інституціоналізації парламентської опозиції як форми політичної опозиції. Такий стан речей переважає в європейських політичних системах. Натомість у країні опосередковано існують правові гарантії для її діяльності. Зокрема, як у „малій Конституції” 1992 року, так і у Конституції 1997 року громадянам гарантована „свобода створення та діяльності політичних партій” і впливу демократичними методами на формування державної політики при однозначній забороні діяльності антисистемних партій і угруповань (ст. 13 Конституції Республіки Польща).

Статус парламентської опозиції був посилений через реалізацію ідеї вільного

мандату (від 1990 р.), а також пов'язану з ним свободу вираження поглядів, що є сильною гарантією політичного плюралізму в найвищих представницьких інституціях Польщі [10, с. 447].

Польський політолог Т. Кравчик стверджував, що не існує універсального критерію, який дозволяє визначити, коли політична кооперація опозиції з урядом є підтримкою демократії, а коли призводить до викривлення її засад [11, с. 159]. Але можна з упевненістю стверджувати, що для демократичного режиму є досить корисною поміркована політична боротьба між партіями, а також пошук через них поміркованого компромісу.

Важливим при цьому є визначення напрямів можливої співпраці опозиції й парламентської більшості. В. Весоловський звернув увагу на чотири чинники співпраці, які окреслюють можливість консенсусу політичних партій у демократичній системі. По-перше, це досягнення згоди щодо визнання основних рис політичної системи. По-друге, погодження тих справ, які можуть стати площиною спільної діяльності парламенту і уряду. По-третє, узгодження правил взаємної конкуренції і співпраці між політиками. По-четверте, взаємне визнання себе як партнерів, легітимізованих до участі у спільних погодженнях і діях [12, с. 468].

Після виборів 1993 р. до Сейму II каденції парламентська опозиція (Демократичний союз, Конфедерація незалежної Польщі, Безпартійний блок підтримки реформ, Союз свободи, Союз праці) контролювала загалом 42 % мандатів. Парламентарна опозиція в той час на практиці відігравала істотну роль. Її представники очолили 6 з 27 комісій. Симптоматично, що після виборів влада не застосувала принцип „переможець отримує все”. На такий стан відносин вплинули декілька чинників. Серед них С. Божик називає негативне ставлення президента О. Валенси до урядової коаліції Союз демократичних лівих сил – Польська народна партія. Другим чинником залишався невисокий рівень легітимізації урядової коаліції. Опозиція часто вживала аргумент, що понад 1/3 виборців голосувала за опозиційні угруповання, які не мали в 1993 р. своєї репрезентації в парламенті [13, с. 37].

Тут варто відзначити, що схожі, однак не ідентичні, процеси відбувалися під час роботи шостого скликання Верховної Ради України (2007-2011 рр.), завдяки змінам у Конституції, коли політичні партії та блоки

стали ключовими центрами тяжіння та формулювання порядку денного в Україні. З одного боку, це сприяло відносному ідеологічному структуруванню Верховної Ради: утворилися дві сфери впливу у форматі коаліції та опозиції, які відстоювали певні альтернативи політики, спираючись на низку цінностей. З іншого боку, зміни до Основного Закону диверсифікували повноваження центральних органів влади таким чином, що стали можливими не лише політичне протистояння між ідейними полюсами, а й боротьба між інституціями у трикутнику Президент – Кабмін – Верховна Рада. Через це розшарування політичних сил не завершилось у парламенті поділом на „більшість” і „меншість”: між лідерами сил-учасників коаліції існувала значна напруженість, яка призвела до нестабільного та неоднозначного статусу більшості.

Відповідно, „опозиційність” стала розмитим поняттям. Так, приміром, у ціннісному аспекті Партія регіонів та Компартія були в опозиції до євроатлантичного курсу, який провадила влада. В інституційному розрізі опонентами стали Президент та Кабінет Міністрів, які залучали до своєї боротьби лояльні парламентські сили (НУНС та БЮТ). Конкуренція між установами (свого роду інституційна опозиційність) сприяла активному залученню до процесу вироблення публічної політики Партії регіонів, яка ставала ситуативним союзником тієї чи іншої політичної зв'язки (політична сила + державна установа) залежно від власних планів та намірів. Отже, до повернення чинності Конституції 1996 року опозиційність мала кілька вимірів, що дозволило політичним силам-учасникам коаліції протистояти за межами парламенту в різних владних установах.

У парламенті відносини влади й опозиції за період чинності реформованого Основного Закону були спрямовані на взаємне стримування і контроль. Ґрунтового правового регулювання питання опозиції не отримало, проте Регламент Верховної Ради містив низку положень щодо захисту прав парламентської меншості. Не останньою причиною досить широких прав опозиції також стала взаємна недовіра учасників коаліції БЮТ-НУНС. Долучення до більшості „Блоку Литвина” обмежило Партію регіонів – серед парламентських методів боротьби вона найчастіше обирала блокування трибуни. Проте як влада, так і опозиція не використали період діяльності

парламенту для якісного оновлення політичної системи. Формальним показником політичної стратифікації Верховної Ради залишилися гасла та тези, які актуалізували соціокультурні поділи України ще під час Помаранчевої революції. Нерозвинена партійна система не змогла зробити пропорційну модель виборів до парламенту ефективним механізмом репрезентації різних суспільних груп. Політичні сили у Верховній Раді продовжували відстоювати інтереси великого капіталу.

Президентство В. Януковича, переформатування більшості та повернення конституційної логіки 1996 року позбавило опозицію значної кількості захисних механізмів. По-перше, втратив чинність Регламент, який боронив права меншості. По-друге, відновився вільний рух депутатів між фракціями, через що опозиційні партії, особливо БЮТ, втратили значну кількість парламентських „штиків”. Така ситуація вкотре підтвердила інституційну слабкість українських партій, а також поставила під сумнів пропорційну модель виборів.

У свою чергу слід зауважити, що опозиція є невід’ємним компонентом, свого роду індикатором демократичного суспільства і правової держави. Ф. Рудич зазначає, що „дивілізована опозиція – це коли суперечності між більшістю і меншістю не ставлять під загрозу основи конституційної і правової системи” [14, с. 6]. В класичному розумінні цивілізована опозиція – це коли не тільки партія, що перемогла, визнає законність і справедливість правил гри, а й переможена партія також. Хоча останній це визнання дається нелегко. Переможена партія повинна розуміти, що в ході суперництва зіткнулись лише земні інтереси, кожен з яких законний, і що благополуччя однієї зі сторін не досягається за рахунок іншої. Така опозиція не може вважатися конструктивною.

Конструктивна опозиція має бути альтернативною політичній стратегії і тактиці правлячих сил. Їх взаємна конкуренція в межах існуючих політичних систем зменшує зростання небезпечної поляризації сил, що існують у суспільстві та парламенті. Цьому сприяє вироблення чітких позицій сторін, що відображають їхні взаємини. Така опозиція неможлива без відповідальності політичних партій та їх лідерів. У сучасному українському суспільстві ще не створені умови для функціонування цивілізованої опозиції. Взаємодія влади та опозиції повинна відбуватися на основі так званого

„демократичного контракту”. Такий контракт, на думку З. Балабаєвої, передбачає демократичний шлях вирішення конфліктів, які структурно протиставляють одна одній різноманітні групи суспільства в їхній боротьбі за владу. Він найкращий, оскільки віддає перевагу не пригніченню і знищенню суперника, а є успішним генератором нових соціальних відносин. Такий контракт привчає членів соціальної групи до загальноприйнятних договірних процедур. Влада закону не нав’язується тільки волею найбільш сильних, вона поступово стає результатом згоди найбільш слабких чи меншості, нехай навіть тимчасової [цит. за: 15, с. 137].

Специфіка української опозиції полягає в тому, що за роки незалежності України вона стала невід’ємною складовою політичної системи. Практично всі провідні політичні сили за цей час встигли побувати як при владі, так і в опозиції [14, с. 7]. Діяльність сучасної парламентської опозиції мала б здійснюватися на підставі політичних домовленостей із парламентською більшістю. Однак, на відміну від польського варіанту демократичного транзиту, брак належного інституційного оформлення незгоди народних представників з політичним порядком денним в Україні нівелював розуміння парламентської опозиції як просто „не-більшості”, політиків, які опинилися „за бортом” владної групи депутатів. Такий напівформалізований стан шкодить як політичній системі країни загалом, так і опозиційним силам зокрема. Відтак сили, котрі виступають проти влади, обирають позапарламентські методи політичної боротьби, що зводить їх діяльність до популізму та демагогії, а от реальні політичні альтернативи чинній програмі влади вони фактично не виробляють. Брак механізмів стримувань і противаг у системі парламенту часто призводить до виникнення завуальованих форм „диктатури більшості”, що послаблює представницькі функції Верховної Ради України.

Таким чином, у Польщі в середині 90-х років закріпилася багатополісна політична система, у якій в режимі „динамічної рівноваги” діють кілька приблизно рівних загальнонаціональних політичних гравців. Конституційна модель, закріплена 1997 р., призвела до інституціоналізації своєїрідної версії конкурентного „двовладдя”, що ґрунтується на балансі формальних важелів і ресурсної бази підтримки основних протагоністів. Така ситуація в умовах політичної конкуренції сприяла закріпленню

демократичних правил гри і блокувала потенційні спроби реалізації політики „переможець отримує все” з боку будь-якого учасника. У свою чергу, трансформація політичного режиму в Україні у „домайданівський” період перебувала на етапі консолідації демократії, на якому продовжує залишатися доволі потужна неформальна сфера впливу. Джерелами подальшої демократичної трансформації політичного режиму в Україні є реальна легітимація демократичних сил, прогрес у наближенні вітчизняного законодавства до західних, зокрема польських, зразків, сприйняття демократичних правил гри усіма політичними силами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Растоу Д.А. Переходы к демократии: попытка динамической модели / Д.А. Растоу // Полис. – 1996. – №5. – С. 5-15.
2. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Особенная часть : учебник / под ред. Б. А. Страшун. - 3-е изд., пересмотр. и доп. – М. : Норма, 2008. – 1136 с.
3. Лучак А. Соглашение за „Круглым столом” / А. Лучак // Республика Польша 1989–2009. Избранные проблемы / под ред. К. Лещинской). – Торунь : Изд-во Адам Маршалэк, 2011. – С. 25-42.
4. Антошевский А. Трансформация политической системы в Польше (методологические комментарии) / А. Антошевский // Республика Польша 1989–2009. Избранные проблемы / под ред. К. Лещинской). – Торунь : Изд-во Адам Маршалэк, 2011. – С. 54-62.
5. Mojak R. The Institution of the President of Poland in Time of Constitutional Transitions / R. Mojak. – Warsaw : Wydawnictwo Sejmowe, 1994. – 311 p.
6. Siaroff A. Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, SemiPresidential and Parliamentary Distinction / A. Siaroff // European Journal of Political Research. – 2003. – № 42 (3). – P. 287-312.
7. Тарасов И. Н. Выбор формы правления как институциональная проблема посткоммунизма: опыт стран Центрально-Восточной Европы / И. Н. Тарасов // Политическая экспертиза. – 2010. – № 1. – С. 83-94.
8. Жуковский И. И. Становление партийной системы Республики Польша : монография / И. И. Жуковский. – Калининград : Изд-во РГУ им. И. Канта, 2010. – 183 с.
9. Гнаповський О. Проблеми діяльності політичної опозиції в Україні: шляхи оптимізації [Електронний ресурс] / О. Гнаповський. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2012/problemy-diylnosti-politychnoloji-opozytsiji-v-ukrajni-shlyahy-optimizatsiji-2/>
10. Бусленко В. Інституціоналізація парламентської опозиції в Польщі / В. Бусленко // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2010. – Вип. 20. – С. 444-453.
11. Krawczyk T. Opozycja polityczna w państwach demokratycznych, [w:] Studia z teorii polityki. Tom III. red. A. Czajowski i L.Sobkowiak, Wrocław 2000, s. 140-159.
12. Godlewski T. Status opozycji parlamentarnej III RP, [w:] Opozycja w systemach demokratycznych i niedemokratycznych / Red. K. Łabędź, M. Mikołajczyk. Kraków, 2001. – s. 465-471.
13. Bożyk S. Rzeczpospolita Polska [w:] Opozycja parlamentarna / Red. nauk. E.Zwierzchowski. Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2000, s. 31-60.
14. Рудич Ф. М. Політична влада і опозиція в Україні: методологічний контекст / Ф. М. Рудич // Віче. – 2013. – № 17. – С. 4-7.
15. Кукуруз О.В. Політична опозиція в Україні та Польщі: порівняльний аналіз / О.В. Кукуруз. – К. : „Наукова думка” ; НАН України, 2010. – 200 с.